

Mennesket som afhængigt af Gud - eller Gud som afhængigt af mennesket¹

Jens Bruun Kofoed
Dansk Bibel-Institut
jbk@dbi.edu

Reference: Jens Bruun Kofoed, "Mennesket som afhængigt af Gud – eller Gud som afhængigt af mennesket." *SEE-J Hiphil* 1 [http://www.see-j.net/hiphil] (2004). Publiceret 7. november 2004.

Introduktion

"A sky empty of angels becomes open to the intervention of the astronomer and, eventually, of the astronaut. Probably for the first time in history, the religious legitimations of the world have lost their plausibility not only for a few intellectuals and other marginal individuals but for broad masses of entire societies." Sådan beskrev sociologen Peter L. Berger allerede i 1967 det gennemsækulariserede vestlige samfund.² Derfor kan det godt undre, at vores samfund i almindelighed og medierne i særdeleshed stadig er så gennemsyret af religiøse symboler, at så godt som alle børn har dannet et gudsbillede, når de når skolealderen. Den argentinsk-amerikanske psykoanalytiker Ana-Maria Rizzuto har f.eks. påvist, at små børn generelt har en antropomorf – altså menneskelignende – opfattelse af gud som en magtfuld, alvidende og allestedsnærværende mand, og at denne gudsopfattelse for mange forbliver uændret gennem hele livet.³ En understregning af det, som religionssociologer siden 1980'erne har påpeget, nemlig at sækulariseringen er foregået på et mere overfladisk niveau, end vi hidtil har forestillet os, og at Gud i det kulturkristne, vesterlandske begrebsapparat stadig er både almægtig (*omnipotent*), alvidende (*omniscient*), forudvidende (*praescient*) og uforanderlig (*immutabel*). Det betyder selvsagt ikke, at alle vesterlændinge tror på Gud, men at så godt som alle har et gudsbillede, og at selv ikke-troende forholdsvis detaljeret kan fortælle om den gud, de ikke tror på!⁴ Et gudsbillede, der trods sækulariseringen altså har bevaret nogle af de mest grundlæggende karaktertræk i klassisk kristentro.

At et angreb på disse guddommelige attributter skulle komme *indefra*, kan derfor godt komme som en overraskelse, men det er ikke desto mindre det, der er sket, i *open theism*,⁵ en ny teologiske strømning, som fastholder Guds fuldstændige viden (*omnisciens*) om fortiden og nutiden, men som afviser Guds fuldstændige forudviden (*praesciens*) om fremtiden. Selvom Gud ved alt om hvad fremtiden *kan* bringe for dagen, altså kender alle realiserbare muligheder, og selvom han kender den del af fremtiden, som han selv har valgt at realisere, eller som på baggrund af de i skabelsen nedlagte naturlove er logisk-nødvendige, så kender han – ifølge *open theism* – ikke de frie valg,

¹ Bearbejdet foredrag holdt ved temadag om gudsbilledet på Dansk Bibel-Institut den 1. november 2004.

² Peter L. Berger, *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion* (New York: Doubleday, 1990)

³ Ana-Maria Rizzuto, *The Birth of the Living God: A Psychoanalytic Study* (Chicago: University of Chicago Press, 1979)

⁴ *The Way* 42/3 (July 2003) 19-32

⁵ John Sanders foretrækker betegnelsen *relational theism*, mens Gregory Boyd anvender betegnelsen *neo-Molinism*.

som mennesker træffer. Eller som en af fortalene for *open theism* William Hasker forklarer det, "Since the future is genuinely open, since it is possible for a free agent to act in any of several different ways, it follows that it is not possible for God to have complete and exhaustive knowledge of the entire future."⁶ For *open theists* er menneskets frie valg udelukkende muligt, hvis dette valg er ukendt for Gud, for hvis Gud kunne forudse, hvad jeg ville vælge, så ville det ikke være et frit valg.

Bruce Ware, som er en af dem, der har reageret kraftigst på *open theism*, påpeger i en artikel at det lige præcis er i spørgsmålet om Guds *praesciens* 'forudviden' at *open theism* kommer i konflikt med den klassiske kristne gudsforståelse. Fra et reformert standpunkt må *open theism* nemlig på alle *andre* punkter betegnes som stående indenfor klassisk teisme:

For example, openness proponents could not be clearer in rejecting the process model of a co-eternal and interdependent God-world relationship in favor of a strong commitment to the classical doctrines of God's aseity, the divine self-sufficiency, and *creatio ex nihilo*. And, some other of open theism's most basic and fundamental theological commitments are shared with large segments of the broader evangelical and orthodox heritage. For example, open theism shares with classical Arminianism their common commitment to the centrality of the love of God and the necessity of libertarian freedom for moral experience, worship, love, and genuine relationship. *None of these openness commitments shared in common with classical theism generally or with Arminianism specifically raises the question of its rightful place within the boundaries of evangelicalism.* Rather, it is the *specific and distinctive openness denial of exhaustive divine foreknowledge that separates it from its otherwise endearing relationship to Arminianism and its significant connection to much of the classical heritage, and it is this denial, defended only in open theism and in no other branch of orthodoxy or evangelicalism, that raises the boundary question.*⁷

Det er klart, at Bruce Ware i sin vurdering af *open theism* er præget af sit reformerte udgangspunkt, hvor vægtlægningen – som det især kommer til udtryk hos arminianerne – på Guds kærlighed og det nødvendige i menneskets frie vilje, hvis det skal kunne elske Gud, er afgørende for Wares mere inkluderende vurdering af *open theism*. For sagen er jo, at jo længere i det evangelikale spektrum vi bevæger os væk fra læren om den frie vilje i retning af læren om viljens bundethed, desto større bliver spændingen naturligvis, og man kan diskutere, om vægtlægningen på den frie vilje i *open theism* ikke kommer i så stor konflikt med såvel den *calvinske* prædestinationslære som den *lutherske* lære om den trælboundne vilje, at *open theism* ikke bare er den evangelikale families sorte får, men en decideret ulv i fåreklæder.⁸ Set fra en strengt luthersk eller calvinsk synspunkt, lægger *open theism* nemlig i høj grad op til en genåbning af oldkirkens pelagianske stridigheder. Millard J. Erickson, en anden evangelikal kritiker af *open theism*, synes netop at gå dette skridt længere i forhold til John Sanders i sin kritik af *open theism*,⁹ og det er vel også i disse nuancer vi også skal finde forklaringen på, at bestyrelse og medlemmer i *Evangelical Theological Society* har haft så svært ved at finde ud af, om *open theism* må betegnes som værende indenfor de grænser, der udstikkes i selskabets *doctrinal basis*, eller om de medlemmer, der har markeret sig som stærke fortalere for *open theism* – først og fremmest Clark H. Pinnock og John Sanders – skulle ekskluderes.¹⁰ Netop fordi *open theism* er i *bedre* overensstemmelse med arminianismen end med

⁶ William Hasker, "An Adequate God," in John B. Cobb, Jr., and Clark H. Pinnock, eds., *Searching for an Adequate God: a Dialogue between Process and Free Will Theists* (Grand Rapids: Eerdmans, 2000) 218.

⁷ Bruce A. Ware, "Defining Evangelicalism's Boundaries Theologically: Is Open Theism Evangelical?" Paper delivered at the 53rd Annual Meetings of the Evangelical Theological Society Colorado Springs, Colorado, November 15, 2001, s.2.

⁸ Her er det naturligvis afgørende, om 'evangelikal' defineres snævert til at omfatte reformerte bibeltro, eller om det anvendes i den nyere betydning, hvor også lutherske bibeltro inkluderer.

⁹ Millard J. Erickson, *What Does God Know and When Does He Know It?* (Grand Rapids: Zondervan, 2003).

¹⁰ Clark Pinnock, *The Most Moved Mover: A Theology of God's Openness* (Didsbury Lectures, 2000; Grand Rapids: Baker, 2001), John Sanders, *The God Who Risks: A Theology of Providence* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 1998).

den klassiske calvinisme, så har den arminianske fløj af selskabet også haft tilbøjelighed til at opfatte uenigheden som en *intern* evangelikal uenighed.

At Bruce Ware er den anelse forsigtigere i sin kritik end Millard Erickson, betyder imidlertid ikke, at Ware ser med mildere øjne på *open theism*, for selvom der i hans øjne er mange lighedspunkter mellem *open theism* og *arminianismen*, så brydes der i hans øjne så afgørende med det evangelikale syn på Guds *praescientia* 'forudviden', at det i sidste ende får betydning for selve gudsforståelsen og for denne gudsforståelses betydning for så vigtige områder som bøn, sjælesorg og det ondes problem. Det skal vi vende tilbage til.

På trods af de nuanceforskelle, der er i kritikken af *open theism*, er uenigheden altså alvorlig. Så alvorlig, at ingen af parterne faktisk tøver med at sammenligne uenigheden med de kristologiske stridigheder i oldkirken. John Sanders hævder f.eks. at diskussionen *måtte* komme, eftersom problemet netop ikke blev løst i oldkirken. Den kristne kirkes trosbekendelse er netop blevet til under kamp og stridigheder, og derfor er det i hans øjne heller ikke så underligt, at mange føler sig hensat til de trinitariske og kristologiske stridigheder i oldkirken, når der nu lukkes op for diskussionen af forholdet mellem Guds forsyn og menneskets vilje. Erickson anfører for sin del, at eftersom spørgsmålet om Guds almagt og forudviden ikke blev færdigdiskuteret i oldkirken og på reformationstiden, så står vi formentlig overfor en ny diskussion på samme niveau, og måske vil vores hidtidige forståelse – på samme måde som det skete i oldkirken - komme mere nuanceret ud på den anden side.¹¹

Diskussionen har først og fremmest foregået blandt evangelikale i Nordamerika, men der er næppe tvivl om, at den vil brede sig også til Europa og andre dele af den evangelikale verden, og af samme grund er det naturligvis vigtigt at være så forberedt som muligt på den. Ikke mindst fordi det er en anden diskussion, end vi er vant til. Det drejer sig (for en gangs skyld) ikke om bibelsyn.¹² Og ret beset drejer det sig heller ikke om Guds alviden, eftersom *open theists* anerkender denne egenskab hos Gud. Det springende punkt er nemlig *hvad* der menes med Guds *omnisciens* 'alvidenhed,' og selvom der altså både fra et calvinsk og luthersk synspunkt kunne være god grund til at diskutere forholdet mellem Guds forudvidenhed og menneskets vilje, så vil vi i det følgende kun komme ind på dette forhold i det omfang det har betydning for diskussionen af hovedsagen om Guds alviden og forudviden.

Open Theism

Fortalere for *open theism* fastholder altså at Gud har fuldstændig og udtømmede viden om fortiden og nutiden, mens han ikke kender de frie valg, som mennesket træffer, før de rent faktisk er blevet til virkelighed, og at han derfor ikke har fuldstændig viden om fremtiden. Ifølge *open theists* består fremtiden dels af *actualities* 'fakta' – nemlig dem, som Gud bruger sin almagt til at realisere uden hensyntagen til hvad mennesket vil, dels af *possibilities* 'muligheder' – nemlig de aspekter af fremtiden, som Gud har givet mennesket mulighed for suverænt selv at vælge.

Open theism er en forholdsvis ny teologisk strømning, som kan føres tilbage til Clark Pinnock omkring 1980 og som fornylig er blevet sekunderet af Gregory Boyd, John Sanders og en række andre evangelikale teologer. Selvom der *er* nuanceforskelle mellem fortalere for *open theists*, så er det alligevel på sin plads at tale om at *open theism* bygger på en række eksegetiske, filosofiske og erfaringsbaserede argumenter, som i det store hele er fælles for de forskellige repræsentanter for

¹¹ Erickson 2003:14-15.

¹² Jf. Sanders 1998:16.

denne teologi, og det er disse argumenter, vi nu vil kigge på i den rækkefølge de synes at være bygget op.

Erfaringsbaserede argumenter

Det er altid svært at vurdere hvor meget personlige oplevelser fylder i en argumentationskæde, fordi de netop er personlige. Ikke desto mindre er det bemærkelsesværdigt at både Gregory Boyd og John Sanders synes at begynde her. Sanders fortæller i det allerførste afsnit af sin introduktion om hvordan hans bror omkom ved et trafikuheld, og om hvordan han bagefter råbte sin protest mod himlen, “God, why did you kill my brother?”, uden at få andet svar, end at Guds veje er uransaglige, men at han måtte have en mening med det.¹³ 15 år senere stillede et par af hans venner, som havde mistet deres barn, det samme spørgsmål, “why did God kill our baby girl?”, og nu, fortæller han, kunne han give et andet svar, “In answering their question, I sought to provide them with a different model of God,” nemlig billedet af Gud som en ‘risk-taker’ – en, der har taget en række risici ved at skabe mennesket, som det blev skabt. “According to the risk model of providence,” siger Sanders, “God has established certain boundaries within which creatures operate. But God sovereignly decides not to control each and every event, and some things go contrary to what God intends and may not turn out completely as God desires.”¹⁴ Og netop derfor kan Gud heller ikke gøres ansvarlig for det onde, som sker, for han kender ikke menneskets frie, onde valg før det bliver truffet. Et tilsvarende udgangspunkt finder vi hos Gregory Boyd, og disse frustrationer over ikke at kunne få eller give tilfredsstillende sjælesørgerisk hjælp i forbindelse med det ondes problem synes at være en medvirkende årsag til de bestræbelser, Sanders og Boyd har gjort, for at eksegere og reflektere sig frem til dette anderledes billede af Gud.

Skabelsesteologi

Et andet kardinalpunkt i *open theism* er den skabelsesteologi, som også Sanders gør rede for. Med udgangspunkt i udtrykket “Gud er kærlighed” i 1 Joh 8 peger Sanders på at ‘kærlighed’ er Guds mest betydningsfulde attribut, og at en logisk følge må være, at relationen mellem personer i den treenige Gud må være, at de elsker hinanden: “The Father, Son and Holy Spirit love one another. They are involved in a tripersonal community in which each member of the triune being gives and receives love from the others. Relationality is an *essential* aspect of God. The tripersonal God is the perfection of love and communion.”¹⁵

I diskussionen om Guds attributter har Sanders allerede introduceret, hvad han kalder “a root metaphor”, der fungerer på det overordnede litterære plan og som kontrollerer læserens refleksion over teksten og guider ham i en bestemt livsretning. I lyset af den fremtrædende plads kærligheden har i den treenige Guds væsen, fortsætter Sanders så, må vi betegne *den personlige Gud*, hvis *relation til sine skabninger er præget af kærlighed*, som det bibelske ‘root metaphor’: “Whereas classical theism’s root metaphor is God as the pillar around which all else moves, the root metaphor for relational theism is a personal God in loving relations with creaturely persons.”¹⁶ Hvis mennesket er skabt i denne Guds billede, hævder Sanders, så må det også betyde at relationen mellem Gud og mennesket er kendetegnet ved samme ‘give-and-take’ kærlighed: “In loving

¹³ Sanders 1998:9-10.

¹⁴ Sanders 1998:10-11.

¹⁵ Sanders 1998:175.

¹⁶ Sanders 1998:175.

freedom the triune God decides to create creatures with whom to share this agape love. The creation should be seen as the result of the openness of God's love to establish others who could experience this love and enter into loving relationships with God. A God who is antecedently relational and self-sufficient is free to create significant others and enter into genuine reciprocal relations with them."¹⁷

Der er to tyngdepunkter i Sanders argumentation. Det første er, at på samme måde som forholdet mellem de tre personer i den treenige Gud er "relational" eller *gensidigt*, sådan må det også være mellem Gud og det menneske, som er skabt i hans billede. Det andet tyngdepunkt er den *frihed* hvormed de tre personer i den treenige Gud elsker hinanden og beslutter sig til at skabe mennesket. Det giver således ikke mening, anfører Sanders, at tale om en ufri eller tvungen kærlighed, og hvis Gud er kærlighed og menneskelivets mening er at elske og ære Gud, så *må* det ifølge Sanders og andre *open theists* indebære, at den almægtige Gud i skabelsen frivilligt har givet afkald på retten til at kontrollere og bestemme over mennesket, for kun når mennesket frivilligt beslutter sig for at gengælde Guds kærlighed, kan der være tale om ægte kærlighed. "God intended to create a space-time community reflective of the triune life. Love, which does not force its own way (1 Cor 13:5), allows for the creatures to be genuine others. Space is given them to freely participate in the fellowship of love."¹⁸ Men hvis Gud frivilligt har underlagt sin almægt sådanne restriktioner, så må det også betyde at han ikke på forhånd ved, hvilke valg mennesket vil træffe – ellers ville det ikke være et frit men et nødvendigt eller tvungent valg – og af samme grund kender Gud altså ikke den del af fremtiden, som afhænger af menneskets frie valg. "Why does not God either make the conditions such that challenges are impossible or annihilate the challenge as soon as it originates?" spørger Sanders i sin diskussion af syndefaldet. "The answer, I suggest," fortsætter han "is that God has entered into an enterprise whereby he seeks the highest good of his creatures and desires to solicit the love of his creatures in freedom."¹⁹

Filosofiske argumenter

Inden vi går over til at kigge de eksegetiske argumenter for *open theism* efter i sømmene, skal vi lige kort nævne to filosofiske argument, som også bringes i spil.

Når *open theism* på en og samme tid kan fastholde dogmet om Guds fuldkomne alviden og hævde, at Gud ikke kender den del af fremtiden, som afhænger af menneskets frie valg, så skyldes det nemlig også en filosofisk eller ontologisk baseret påstand om at eftersom fremtiden endnu ikke findes, så kan den heller ikke erkendes. End ikke af Gud.

Det andet filosofiske argument hænger på sin vis sammen med det første, men er på mange måder et modargument, nemlig mod den indflydelse fra græsk filosofi, som fortalere for det klassiske syn på Guds forsyn angiveligt skulle være præget af. Sanders hævder således at den græske opfattelse af det guddommelige som $\tau\omicron\ \omega\upsilon$ 'det, som er' (Filon af Alexandria) har været med til at præge den klassiske forståelse af det uforanderlige i Guds væsen i en sådan grad, at det har overskygget de gammeltestamentlige teksters tale om de relationelle sider af Guds væsen. Filon "dehistoricized" og "deeschatologized" det jødiske verdensbillede, hævder Sanders, og i stedet for at forstå f.eks. Jesu $\epsilon\gamma\omega\ \epsilon\mu\mu$ ord i lyset af græsk filosofi, bør de tolkes i lyset af den Gud, som handler med רֶקֶק 'trofast kærlighed' eller 'pagtstroskab'; altså igen en understregning af den relationelle kærlighed.

¹⁷ Sanders 1998:176.

¹⁸ Sanders 1998:176.

¹⁹ Sanders 1998:47.

Eksegetiske argumenter

Den bibelske begrundelse for *open theism* skal findes i en række forskellige tekster, som beskæftiger sig med Guds almægt, uforanderlighed, alviden eller forudviden.

Tekster, hvor Gud angrer, fortryder eller ændrer mening

Den første gruppe tekster er en række gammeltestamentlige tekster, som på den ene eller anden måde taler om Gud, der fortryder, angrer, ombestemmer sig, bliver overrasket eller viser følelser. Fælles for disse tekster er, at de i den klassiske gudsforståelses hermeneutiske optik benytter sig af såkaldte antropomorfismer eller antropopatisme for at beskrive det ubeskrivelige; altså beskrive Guds måde at være eller handle på som om han var et menneske og reagerede med menneskelige følelser. Eller som Calvin udtrykker det, passager som beskriver Gud som ændrer mening, beskriver ikke Gud, som han er, men Gud som vi oplever ham.

En sådan tolkning af disse udtryk betegnes imidlertid af *open theists* som hermeneutiske krumspring, der i virkeligheden tjener til at bortforklare den modsigelse som opstår, hvis man læser disse teksters udsagn om Gud bogstaveligt. For Gud kan ikke både være uforanderlig eller evig, som andre tekster synes at hævde og samtidig beskrive Gud, som en Gud der angrer og ombestemmer sig.

Forspillet til syndfloden i Gen 6,5-7 er en af de passager, som alle *open theists* anvender i deres argumentation: "Herren så, at menneskenes ondskab var stor på jorden, og at alt, hvad de ville og planlagde dagen lang, kun var ondt. Da fortrød Herren, at han havde skabt menneskene på jorden. Han var bedrøvet og sagde: 'Menneskene, som jeg skabte, vil jeg udslette fra jordens overflade, både mennesker, kvæg, krybdyr og himlens fugle, for jeg fortryder, at jeg skabte dem.'" Gregory Boyd spørger i den forbindelse: "How can God feel this regret if he knew, even before he created them, that humans would degenerate to this exact condition? ... Shouldn't we conclude that God *hoped* (but was not certain) things would not have turned out the way they did And doesn't this imply that the future was not exhaustively settled in God's mind when he created humanity?"²⁰

En anden tekst, hvor Gud tilsyneladende fortryder er 1 Sam 1,11;35: "Da kom Herrens ord til Samuel: 'Jeg fortryder, at jeg har gjort Saul til konge, for han har vendt sig fra mig og har ikke holdt min befaling.' Samuel blev vred, og han råbte hele natten til Herren. ... Til sin dødsdag så Samuel ikke Saul mere, for han var grebet af sorg over Saul. Herren havde fortrudt, at han havde gjort Saul til konge over Israel." Sanders ser igen et eksempel på, at Gud ændrer sin plan – altså skifter mening – fordi Saul ikke har foretaget det frie valg, som var efter hans vilje: "Many today ... claim that God knows from all eternity that, for instance, Saul will disobey God at a particular point in history. God nevertheless experiences a genuine change in emotion from joy to grieving over Saul. It is questionable whether it is coherent to affirm both that God has always known of this event and that God now has changing emotions about that event"²¹ I stedet for at forstå disse udtryk om at Gud ændrer mening eller følelser, foreslår Sanders at forstå dem som et udtryk for at mens Gud fastholder sin overordnede plan, så er han åben for de ændringer, som omstændighederne kræver. Og i dette tilfælde er omstændighederne så at Saul ikke har truffet de valg, som var i

²⁰ Gregory A. Boyd, "The Open-Theism View," James K. Beilby and Paul R. Eddy (eds.), *Divine Foreknowledge: Four Views* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity, 2001) 26.

²¹ Sanders 1998:71-72.

overensstemmelse med Guds vilje men i stedet modarbejdet den: "A better approach to the divine-repentance texts is to acknowledge that they are metaphorical in nature ... The metaphor of divine repentance signifies God's ability to remain faithful to his project while altering his plans to accommodate the changing circumstances brought about by the creatures."²²

En anden gruppe tekster er de tekster, hvor Gud tilsyneladende skifter mening, som f.eks. i Gen 18,20-33, hvor Gud tilsyneladende ændrer mening på grund af Abrahams bøn, i Ex 32,14 hvor Moses beder for israelitterne, og i 2 Konge 20,1-20 hvor kong Hizkija får endnu 15 år at leve i.

Om hvorvidt Sodoma og Gomorra skulle ødelægges (Gen 18,20-33) siger Sanders, at "the divine decision was yet open, and God invited Abraham into the decision-making process. God chooses not to exercise judgment without the human input of this man he trusts. In cases such as this, it is plan that God considers others as having something significant to say." Fremtiden er altså både åben og ukendt for Gud, fordi han har gjort den afhængig af Abrahams bøn: "Through these prayers we see that God sovereignly chooses not to govern the world without our input. Whether it is wise of God to do so is another matter."²³

Tekster, hvor Gud bliver overrasket eller får ny viden

Dernæst er der også en række tekster, hvor Gud tilsyneladende får noget at vide eller finder ud af noget, som han ikke vidste før eller som overrasker ham. Den mest omdiskuterede tekst i så henseende er nok den test Gud udsætter Abraham for i Gen 22. Sander skriver om denne prøve, at

the test is genuine, not fake. Walter brueggemann says that this test 'is not a game with God; God genuinely does not know ... The flow of the narrative accomplishes something in the awareness of God. He did not know. Now he knows.' God's statement, 'now I know,' raises serious theological problems regarding divine immutability and foreknowledge ... if one presupposes that God already 'knew' the results of the test beforehand, then the text is at least worded poorly and at most simply false... God will work in the world but typically not apart from people of faith. Human faith and action make a difference to God in the fulfillment of his plans. In choosing to depend on human beings for some things, God takes the risk of being either delighted or disappointed in what transpires.²⁴

I samme boldgade finder vi også en række tekster, hvor profetier tilsyneladende slår fejl (Gen 37,9-11; 2 Konge 20; Jon 3,10; Acta 21,11), hvor Gud tilsyneladende ikke kender fremtiden (Num 14,11; Hos 8,5; 1 Konge 22,20; Jer 7,31), hvor Gud tilsyneladende ændrer sin plan, fordi han i frustration må erkende, at det ikke gik, som han ville (Ez 22,30-31; 2 Pet 3,9) og hvor Gud udtaler sig betinget om fremtiden (Ex 4,5-8; 13,17; Ez 12,3; Jer 26,3;19; Matt 26,39). Alt sammen tekster, som ifølge *open theists* bekræfter, at Gud ikke kender den del af fremtiden, som beror på menneskets frie valg, og at han derfor ofte må korrigere sin plan for at nå det overordnede mål.

Og for lige at tage et par eksempler fra Ny Testamente, så siger Sanders om Jesu forudsigelse af Peter fornægtelse, at "the announcement takes place after Jesus knows that Judas has left to turn him over to the authorities. Thus Jesus knows that the forces arrayed against him will also come against his disciples ... The prediction does not come out of the blue but arises out the context of the relationships between Jesus and the disciples."²⁵ I dette tilfælde kan Jesus altså "forudsige" hændelsen med en grænsende-til-det-fuldkomne-sandsynlighed. Fordi Gud har fuldstændigt

²² Sander 1998:72.

²³ Sanders 1998:54.

²⁴ Sanders 1998:52-53.

²⁵ Sanders 1998:135.

kendskab til fortid og nutid er han altså i stand til med stor præcision at forudsige, *hvilke* frie valg mennesket – i dette tilfælde Peter – træffer.²⁶

Om inkarnationen og Jesu korsdød skriver Sanders, at “my own view is that the incarnation was always planned, for God intended to bring us into the joy and glory shared among the triune Godhead (Jn 17:22-24). Human sin, however, threw up a barrier to the divine project, and God’s planned incarnation had to be adapted in order to overcome it.”²⁷ Guds oprindelige plan var altså, ifølge Sanders, at inkarnationen var nødvendig for at fuldkommengøre skabelsen. Uden inkarnationen ville Gud nemlig ikke kunne have det intime fællesskab med mennesket, som det blev skabt til at have. Da synden kom ind i verden ændrede Gud planen, så inkarnationen kom til at omfatte soning. Men kun som overordnet mål. At det skulle ske ved korsfæstelse blev først fastlagt på et relativt sent tidspunkt.

Kirkehistorien

Udover de ovenfor beskrevne argumenter anfører *open theists* også en række kirkehistoriske argumenter. Sanders gør sig f.eks. store anstrengelser for at vise, at *open theism* har forløbere gennem hele kirkehistorien, og at *open theism* med rette kan betragtes som forståelse, der havde hjemstedsret i oldkirken, og som nu er ved at blive genopdaget gennem en ny reformation.

Opsummering

Hvis vi skal opsummere den forståelse af Guds forsyn, som vi finder i *open theism*, så fastholdes det altså at Gud har fuldstændigt kendskab til fortiden og nutiden, men at fremtid er delvis åben og ukendt for Gud. Visse ting har Gud bestemt for alle tider ved at underlægge skaberværket naturlove. Andre fremtidige ting har han besluttet at iværksætte ved sin almagt uden hensyntagen til mennesket. Andre ting kan han forudsige med stor præcision, fordi han har fuldstændigt kendskab til såvel fortid som nutid og derfor ser hvilke valg, der mest sandsynligt vil blive truffet. De fleste fremtidige hændelser – dem, som mennesket bestemmer ved at træffe frie valg – og som Gud på baggrund af sit fuldkomne kendskab til fortid og nutid ikke kan forudsige, kender Gud ikke. Grunden til denne begrænsede viden om fremtiden skyldes den relation, som han søger at få med mennesket, og som betyder, at han frivilligt har begrænset sin magt til at kontrollere menneskets valg og handlinger. På samme måde som relationen mellem personer i den treenige guddom elsker hinanden, er Guds største ønske også at indgå i en sådan relation til mennesket, hvor det elsker ham frit og uden tvang eller nødvendighed.

Open theists anser denne forståelse af forholdet mellem Gud og mennesket som afgørende for synet på det ondes problem, på bøn og på Guds plan med det konkrete menneskeliv. Det var *ikke* Gud, som hverken tillod eller aktivt dræbte John Sanders’ bror. Det *kan* betale sig at bede, for Gud bliver faktisk bevæget, når vi beder. Og vi kan selv være med til at sætte vores præg på vores liv, ved at gå ind i et sådant aktivt bønssamarbejde med Gud.

²⁶ Det skal dog nævnes, at Sanders også nævner en anden tolkning, hvor Gud med vilje forcerer fornægtelsen igennem for at give Peter en åndelig lærestreg. Heller ikke her kræver det fuldkommen forudviden om fremtiden, men blot almagt.

²⁷ Sanders 1998:103.

Vurdering

Det springende punkt i diskussionen om *open theism* kan med rette beskrives med det spørgsmål, som alle havde lyst til stille præsident Nixon i.f.m. Watergate-affæren: "What did he know and when did he know it!" Hvad ved Gud, og hvornår ved han det! Og det er ikke kun et akademisk spørgsmål. Som allerede nævnt, så har det store implikationer for det ganske almindelige kristenliv i kald og stand. Spørgsmålet om karakteren af Guds forudviden er nemlig af afgørende betydning for hvorvidt vi må betragte både vores eget og andres liv ud fra et deterministisk eller fatalistisk synspunkt, hvor alt på forhånd er lagt til rette, og at vi ikke på nogen måde kan ændre på denne forudtilrettelæggelse af vores liv, eller om det forholder sig anderledes.

Tidsånd

Nye teologiske trends kommer aldrig ud af det rene ingenting, men er i høj grad børn af deres tid. Der er ingen grund til at tro, at *open theism* skulle være den berømte undtagelse, der bekræfter reglen, og det er da også muligt at pege på forhold, som har været medvirkende til denne teologiske strømningens opkomst og lette medvind. Don Carson har således formentlig ret, når han peger på "human autonomy in postmodernism and process theology" som to vinde, der har båret *open theism* frem.²⁸ Det første er indlysende. Ikke at *open theism* ikke kunne være opstået i modernismens rum, men alt andet lige, så beforder den stærke vægtlægning på selvbestemmelse i postmodernismen i langt højere grad den relationelle tanke i *open theism* end tilfældet er i modernismen. Og selvom Sanders flere steder eksplicit tager afstand fra proces-teologien, så er det svært at overse den lighed *relational theism* har med proces-teologiens fokus på udviklingstanken og dens tale om Gud og verden som involveret i et gensidigt forhold.²⁹

Filosofiske argumenter

Med hensyn til de filosofiske argumenter kan det anføres, at det set fra en menneskelig synsvinkel og forståelseshorizont er rigtigt, at fremtiden ikke eksisterer, og at den derfor ikke kan erkendes eller forudses. Men vel at mærke også kun fra en menneskelig synsvinkel. Her synes *open theists* nemlig at benytte sig af det, man kunne kalde en omvendt antropomorfisme. Fortalere for *open theism* antager nemlig, at Gud, som har skabt tiden, er ude af stand til at overskue den, fordi han har pålagt sig selv denne begrænsning. Dermed afviser *open theists* også at Gud kender begyndelsen og enden, at han på nogen måde kan være det alfa og omega, som han selv siger, han er.³⁰

Hvad angår indflydelsen fra den græske filosofi indrømmer Erickson, at den evangelikale gudsforståelse et stykke vej har været påvirket af en statisk gudsforståelse. Til gengæld påviser han

²⁸ *The Openness of God Theology: A Preliminary Response*. Foredrag på EFCA Mid-Winter Ministerial Conference i Leawood, KS (Canada) januar 2001. Lydbånd er tilgængelige på <http://home.christianity.com>.

²⁹ Betegnelse for en teologisk skole influeret af Alfred North Whiteheads proces-filosofi. De bærende tanker i proces-teologien er 1) at Gud ikke er almægtig i den klassiske betydning 'coercive being', 2) at virkeligheden ikke består af en materie, der består gennem tiden, men af serielt ordnede begivenheder, som er af eksperimentel natur, 3) at universitet er karakteriseret ved processer, som initieres af frit handlende subjekter og at selvbestemmelse er et grundlæggende karaktertræk ikke bare for mennesket men alt i universet, sådan at Gud ikke kan gennemtvinge hændelser uden om disse subjekters frie valg, 4) at Gud rummer universet, men at han ikke er identisk med det, 5) at fordi Gud rummer et procesuelt bestemt univers, så er Gud også påvirkelig af denne proces og dermed foranderlig, og 6) at mennesket ikke er subjektivt udødeligt, men at det må betegnes som objektivt udødeligt, eftersom dets erfaring lever videre for evigt i Gud, som rummer alt, som er.

³⁰ Åb 1,8; 21,6; 22,13.

også, at *open theism* er mindst lige så afhængig af “process philosophy” som den anklager den klassiske teisme for at være det af den græske filosofi.³¹

Udover at afvise disse to filosofiske argumenter mod den klassiske forståelse af Guds forudviden går William Craig så også til angreb med et tredje. På baggrund af det, han kalder “The Nature of Universal Statements” peger han på et særdeles ømt punkt i det differentierede syn på Guds viden om fremtiden, som kendetegner *open theism*: “The problem with Boyd’s procedure ... is that the defender of divine foreknowledge need only show that God knows just *one* future contingent proposition or CCF [counterfactual of creaturely freedom], for in that case (1) there is no logical incompatibility between divine foreknowledge and future contingents, (2) the Principle of Bivalens does not fail for such propositions, and (3) it becomes ad hoc to claim that other such propositions are not also true and known to God.”³²

Hermenutiske argumenter

Eftersom begge parter anfører bibelcitater som et led i deres argumentation, er spørgsmålet naturligvis hvem, der er mest tro mod bibelteksten?! Vi har allerede set, hvordan *open theism* har en bogstavelig fortolkning af skriftsteder, som klassisk teistisk eksegesi forstår som antropomorfismer eller antropopatisme. Når Gud i Gen 22,12 siger, at nu *ved han* at Abraham elsker ham, så tolkes det af *open theists* som en nyopdagelse fra Guds side. Bruce Ware beskriver denne tolkningsmåde som “an underlying hermeneutic” og påpeger, at hvis man anvender denne hermeneutik på tekster, som handler om Guds fuldkomne viden om fortid og nutid, så går det galt. Hvis man skal tolke spørgsmålene fra Gen 3, “Adam hvor er du?” og “Hvem har fortalt jer, at ...” bogstaveligt, så må det nemlig også her betyde, at Gud spørger om noget, som han ikke ved, men her er alle enige om, at det drejer sig om retoriske spørgsmål. Gud spørger om noget, som han i virkeligheden godt ved. Det kvalificerede spørgsmål er naturligvis hvorfor en sådan bogstavelig eller naturlig læsemåde skal anvendes, når det drejer sig om fremtiden, men ikke når det drejer sig om fortiden eller nutiden?³³ Det grundlæggende problem er altså, at *open theists* har en inkonsistent hermeneutik.

A. *Open theist* følger ikke tolkningsprincippet *analogia Scriptura*, at skriften er sin egen fortolker, og som indebærer, at man – før man lægger sig fast på en bogstavelig eller metaforisk tolkning af et problematisk skriftsted – må undersøge, om andre skriftsteder kan kaste lys over det.

B. Problemer med princippet om konsistens. Ifølge *open theism* kendte Gud ikke Abrahams eller Hizkijas hjerte godt nok til at vide, hvad de ville gøre, mens han kendte Peters god nok til at kunne forudsige hans fornægtelse. Det må man kalde inkonsistens!³⁴

C. Et almindelig brugt hermeneutisk princip siger endvidere, at tekster, som tydeligvis udtaler sig dogmatisk eller principielt skal bruges til at belyse de narrative tekster; at det historiske tekster skal fortolkes i lyset af didaktiske tekster. Erickson anfører således, at “the general rule to be followed is that the teachings about what God is like should be the explanation of what he appears to be doing in a given situation.”³⁵ (2003:74). Betydningen af dette princip kan illustreres ved at anvende det på udsagn om menneskets syndighed. I Rom 3,23 siges det ligeud, at “alle har syndet og mangler

³¹ Erickson 2003:163-188.

³² William Craig citeret i Erickson 2003:84.

³³ Ware 2000:65.

³⁴ jf. Erickson 2003:72.

³⁵ Erickson 2003:74.

herligheden fra Gud.” i Rom 3,23. Denne didaktiske eller principielle tekst kan så bruges til at kaste lys over narrative eller historiske tekster. Eftersom det ikke nævnes noget sted i Danielsbogen at Daniel var en synder, så kunne man ud fra en sådan isoleret læsning tro, at han virkelig var syndfri. Og uden de principielle eller didaktiske tekster, så kunne det være svært at tilbagevise en sådan påstand. Problemet med dette hermeneutiske princip i *open theism* er, at det mere eller mindre bliver vendt på hovedet. John Sanders anvender f.eks. utrolig mange eksempler fra narrative tekster i Gammel Testamente til at argumentere for sit gudsbillede, mens didaktiske tekster (som f.eks. Jer 18,6; Ordspr 16,9; 21,1; Ex 4,11), som for en umiddelbar betragtning lærer det klassisk teistiske gudsbillede tolkes i lyset af det “åbne” gudsbillede, som er fremkommet gennem eksegesi af de narrative tekster. Ordspr 16,9 og 21,1 “ Menneskets hjerte udtænker dets vej, men Herren styrer dets skridt ... Som en bæk er kongens hjerte i Herrens hånd, han leder det hen, hvor han vil,” tolkes f.eks. af Sanders i den betydning, at “God directs his people's steps (16:9) and guides the king of Israel (21:1) when they seek God's wisdom” mens Ex 4,11 udelukkende bliver “a general statement that such things happen in God's world” og en indrømmelse af, at han tager “full responsibility” for at have skabt en verden, hvor sådanne ting er mulige.³⁶

D. *Open theism* tager som nævnt udgangspunkt i “the love of God” som det kontrollerende metafor, som alle udsagn i Skriften om Gud skal tolkes i lyset af. Eller som en anden fortæller for *open theism*, Richard Rice, siger det: “Love is the essence of the divine reality, the basic source from which all of God's attributes arise. This means that the assertion *God is love* incorporates all there is to say about God.”³⁷ Erickson responderer: “The logic of the argument seems to be this. Not all biblical materials are to be given equal weight in formulating the understanding of God. Rather, certain metaphors which more closely relate to the nature of God and are more prominent in Scripture are to be considered controlling metaphors and allowed to interpret the rest. But the nature of God is that found in the Scripture when the Scripture is interpreted from the perspective of love being the most central dimension of the understanding of God, and love as denied by the open theists. To put it more briefly: the open view is to be adopted because it is supported by the Bible, and in interpreting the Bible we are to emphasize more those elements that support open theism. The circularity here should be apparent.”³⁸ Findes der ikke “controlling metaphors”? Jo, men det er vigtigt at arbejde udfra holdbare hermeneutiske kriterier i udpegningen og anvendelsen af dem. Erickson peger i den forbindelse på

- Emphasis and Cruciality: “... in a passage such as Isa. 41-48, God's knowledge of the future, including free human actions, is so strongly emphasized as to be made a distinguishing feature by which one can differentiate between the true God and false claimants to deity. By contrast, those passages where God supposedly does not know or has to ask do not make this essential to the very nature of God”³⁹.

- Directness and Clarity: “The most straightforward or clear teaching here [Jesus' prediction of Peter's denial] seems to be that Jesus knew what Peter was going to do and knew the future free action of Peter.”⁴⁰

- Recurrence and Frequency: “Those themes that are most recurrent in Scripture should be given

³⁶ Sanders 1998:84-85.

³⁷ Richard Rice, “Biblical Support for a New Perspective,” Clark Pinnock, Richard Rice, John Sanders, William Hasker, and David Basinger (eds.) *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity, 1994) 15.

³⁸ Erickson 2003:78.

³⁹ Erickson 2003:79.

⁴⁰ Erickson 2003:79.

precedence in interpreting th rest.”⁴¹ Erickson nævner desuden, at overfor 4800 tekster, som på den ene eller anden måde taler om Guds forudviden, alviden etc, er der bare 105 tekster, som *kan* tolkes modsat.

- Progressive revelation: “... God gradually revealed more of his truth with the passage of teime and the increased ability of his people to understand it. Thus, the later revelation is clearer, more complete, and more direct, so that it interprets but does not contradict the earlier revelation.”⁴² Det er i den forbindelse interessant, at de fleste *open theists* peger på relativt flere steder i Gammel Testamente som støtte for deres position (Rice: 16 sider i forhold til 8 sider; Pinnock: 79 referencer i forhold til 18; Boyd: 96 citater i forhold til 32).

Eksegetiske argumenter

Et enkelt eksegetisk argument for *open theism* fortjener også at blive vurderet, nemlig påstanden om at Gud i en række tekster fortryder eller ombestemmer sig, f.eks. som det kommer til udtryk i forspillet til syndflodsberetningen i Gen 6,5-7: “Herren så, at menneskenes ondskab var stor på jorden, og at alt, hvad de ville og planlagde dagen lang, kun var ondt. Da fortrød Herren, at han havde skabt menneskene på jorden. Han var bedrøvet og sagde: ‘Menneskene, som jeg skabte, vil jeg udlette fra jordens overflade, både mennesker, kvæg, krybdyr og himlens fugle, for jeg fortryder, at jeg skabte dem.’”

Hovedproblemet her er betydning af det hebraiske verbum **נָחַם**, som er en nifal af verbet **נָחַם**. Nifalformen har passiv betydning, men kan også angive reflektiv betydning. Ifølge Brown, Driver and Briggs kan nifalformen **נָחַם** have følgende betydninger:⁴³

- *be sorry, moved to pity, have compassion* for others.
- *be sorry, rue, suffer grief, repent*, of one’s doings ... for ill done to others.
- *comfort oneself, be comforted*: ... concerning the evil.
- *be relieved, ease oneself*, by taking vengeance

Problemet er naturligvis at finde ud af i hvilken betydning verbet er anvendt i her. Erickson citerer i den forbindelse H. Van Dyke Parunak, som har lavet det til dato grundigste studie af verbet, og som mener at verbet i denne passage betyder “to suffer emotional pain” – ikke mindst fordi der derved fremkommer en identisk parallellisme i versets to led:

- **וַיִּנְחַם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בְּאָרֶץ** ‘and God *suffered emotional pain* because he had made man on the earth’
- **וַיִּתְעַצֵּב אֱלֹהֵי** ‘and his heart was filled with pain’

Parunaks arbejde viser altså at den oversættelse af verbet **נָחַם**, som *open theists* anvender, nemlig “fortryde”, ikke er den mest oplagte. 1 Sam 15 er en lidt mere tricky tekst, men også her giver det ganske god mening at oversætte med “suffer emotional pain”. Eller som Erickson anfører: “Perhaps the most we can say from a direct exegetical treatment of these passages is that they teach that God

⁴¹ Erickson 2003:80.

⁴² Erickson 2003:82.

⁴³ Francis Brown, S. R. Driver, and Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford: Clarendon Press, 1955) 637.

experiences emotional pain as a result of his having created humans and put certain ones of them in positions of leadership.”⁴⁴

Kirkehistoriske argumenter

Hvad angår *open theists* bestræbelser på at påvise de kirkehistoriske rødder for deres syn, så påviser Erickson overbevisende, at *open theism* indrømmet har kirkehistoriske rødder, men at det er de tvivlsomme af slagsen: “There is a tradition of understanding of foreknowledge that is consonant with the top of open theism, but it is the tradition of Celsus, Marcion, and Socinus. It is not the tradition of Justin Martyr, Tertullian, Augustine, Thomas Aquinas, Calvin, or Arminius.”⁴⁵

Erfaringsbaserede argumenter

For at vende tilbage til udgangspunktet, så kan der også anføres en række modargumenter mod det måske stærkeste kort – i hvert fald i emotionel forstand – i *open theism*, nemlig argumentet om at den klassiske forståelse af Guds forudviden ender i fatalisme, hvor det ikke nytter at bede, og hvor Gud er den egentlige ansvarlige for det onde i verden.

Hvad bøn angår, så skaber *open theism* nemlig flere problemer end den løser. For hvis Gud ikke kender fremtiden, hvordan kan han så vide, at han griber ind til det bedste for mig som svar på min bøn? I virkeligheden ved han ikke, om han hellere skulle have handlet anderledes, og jeg efterlades dermed i samme usikkerhed, som *open theists* anklager fortalere for klassisk teisme at have i.

Når det drejer sig om det ondes problem, så er det vigtigt at erkende for såvel *open theists* som *classical theists*, at det nok er det problem, som har voldt teologer mest intellektuelle kvaler. Og det skulle derfor være mærkeligt – kan vi bemærke – hvis *open theists* pludselig har fundet det endegyldige svar på dette problem. Det har de ikke. Tværtimod må der siges at være så store problemer med konsistensen i *open theism* og den påstand, som både Sanders og Boyd lægger pen til, nemlig at *the openness of God* giver mulighed for det langt mere sjælesørgeriske svar på det ondes problem, at det *ikke* er Guds skyld, men at det er syndens eller menneskets skyld, når det onde rammer. For hvis Gud – som det hævdes i *open theism* – ikke kan eller har valgt ikke at kunne besejre det onde, hvilken forsikring har vi da om, at det en dag vil ske? Hvis fremtiden er så åben, som det hævdes i *open theism*, og hvis Gud altså har pålagt sig selv disse restriktioner i udøvelsen af sin almagt, er det så ikke lige så sandsynligt at det onde vil sejre? Uden at have løst det ondes problem, så står den klassiske teisme imidlertid på langt sikrere hermeneutisk, filosofisk, eksegetisk og kirkehistorisk grund – bibelsk grund - når det lader sig forsikre om at Gud har al magt i himmelen og på jorden, og at han en dag vil bruge denne magt til det endelige opgør med det onde og nyskabe himmelen og jorden.

Afslutning

Vi har ikke løst det ondes problem. Og der er stadig paradokser i forholdet mellem Guds forudviden og den måde jeg selv kan påvirke mit liv på, som jeg ikke forstår. Det vil jeg overlade til systematikerne her på stedet at arbejde videre med og komme med en forklaring på. Til gengæld er jeg blevet overbevist om, at de argumenter, der anføres for *the openness of God* er uholdbare og i

⁴⁴ Erickson 2003:20.

⁴⁵ Erickson 2003:131.

strid med det billede, som Biblen tegner af Gud, at den største sjælesørgeriske trøst er at hente i troen på den Gud, som er fra evighed af, som ikke forandres, som i Kristus har forudbestemt mig til at blive frelst, som kender mit liv til sidste detalje og som har taget bolig i mig ved sin Ånd, som virker i mig at ville og bede efter Guds vilje og plan.